

XAVIER BELLÉS

---

per Martí Domínguez

XAVIER BELLÉS ÉS ENTOMÒLEG. TANMATEIX, AQUESTA EXACTA PERÒ LACÒNICA DESCRIPCIÓ NO ESGOTA NI TOTES LES ACTIVITATS PROFESSIONALS NI LES ALTRES FÍLIES DILETANTS D'AQUEST CIENTÍFIC, AFECCIONAT ALS BESTIARIS O LA CASTELLOLOGIA MIEVEALS. ALS VINT-I-CINC ANYS VA ANAR A L'AMAZÒNIA I AIXÒ, DIU, EL VA TORNAR MÉS TOLE- RANT, MES COMPRESIU. POTSER AJUDE A EXPLICAR QUE, AL SEU LLIBRE *ENTENDRE LA BIODI- VERSITAT*, DEDIQUE UN CAPÍTOL A LA DIVERSITAT HUMANA. PERQUÈ LA BIODIVERSITAT NO NOMÉS IMPLICA PLANTES, INSECTES I ANIMALS DE DIVERSA ÍNDOLE I CIRCUMSTÀNCIA: TAMBÉ COMPORTA —O HAURIA DE FER-HO— LA PROTECCIÓ DE LA DIVERSITAT CULTURAL, ÉS A DIR HUMANA. AL CAP I A LA FI, SOM NOSALTRES ELS ÚLTIMS BENEFICIARIS O PERJUDICATS DE LA PÈRDUA DE BIODIVERSI- TAT. PERÒ NO ÉS SOLS QUE LA MINVA DEL NOMBRE D'ESPÈCIES IMPLIQUE LA DEGRADACIÓ DE LA VIDA HUMANA. ES TRACTA SOBRETOT, COM DIU EL DOCTOR BELLÉS A L'ENTREVISTA, D'UNA QÜES- TIÓ ÈTICA. AL CAPDAVALL, SI RESPECTAR LA DIFERÈNCIA ÉS UN DELS NUSOS GORDIANS DE LA NOSTRA CONVIVENCIALIAT, PRESERVAR-LA HAURIA DE SER UNA CONSEQÜÈNCIA ÈTICAMENT LÒGI- CA. BIO·LÒGICA.

Només arribar al despatx de Xavier Bellés, al Centre d'Investigació i Desenvolupament (CSIC, Barcelona), em rep amb un somriure de complicitat. Fa uns dies que acaba de retornar de París, i en el seu equipatge han entrat dues preciosíssimes edicions de Bestiaris medievals francesos. Tots dos compartim l'afició per aquesta classe de literatura, on es mesclen a parts iguals dades biològiques amb les més insospitades faules i prodigis. El Dr. Bellés somriu mentre fullege els exemplars: els ulls se li acluquen, la barba se li espongeix, les mans les retrau en un gest cardinalici, i tot ell per un moment sembla gaudir d'un plaer de naturalesa prohibida. De sobte, quasi sense adonar-nos, iniciem una conversa sobre les possibilitats del llibre de vell a França, sobre alguna llibreria perduda de París i sobre els bouquinistes de Dijon. Xavier Bellés, tot i el seu parlar dolç i reposat, és un home que té el do d'emulsionar els éssers humans, de traure de cadascun d'ells el més interessant, les seues vessants més ocultes i inesperades. Per això, constantment és invitat a participar en tertúlies i taules redones: un *work-shop*, una conferència amb la seua assistència és un èxit segur. És un home, al capdavant, divertit, cosa cada vegada més escassa entre la comunitat científica. La seua diversió consisteix en la variada diversitat de les seues inquietuds: a la seua àmplia visió del món natural, s'uneix un garbuix d'aficions d'altíssima erudició, des de la història medieval de Catalunya (Xavier Bellés és un dels més destacats coneixedors del romànic català i també dels seus castells), fins a edicions raríssimes de bestiari europeus. Aquesta facilitat d'exposar els temes més complexos d'una manera plana i senzilla, lluny de l'encarcarament petulant i acadèmic, es manifesta plenament en el darrer llibre que ha publicat, *Entendre la biodiversitat* (Edicions La Magrana), un repàs acurat, finíssim, dels principals problemes que pateix la biodiversitat.

Inicia el seu llibre *Entendre la biodiversitat* amb la frase: "Quan tenia vint-i-cinc anys vaig anar per primera vegada a l'Amazònia"...

Ah! Saps, l'Amazònia va significar molt per a mi... Hi havien anat científics tan destacats! En certa manera, m'hi trobava el successor de Bates, el famós entomòleg... Vaig tornar canviat: vaig tornar més vell, més tolerant, sabent més coses, amb unes altres qualitats, amb una altra capacitat de captació de la realitat.

Per què hi va anar?

Formava part d'una expedició espeleològica. L'espeleologia és la meua afeció més accidentada i perillosa. Dins d'aquest equip jo era el que feia les funcions de biòleg. Vaig recollir molts insectes, tant dins de les coves com fora...

Ja recol·lectava escarabats?

Sííí... (Xavier Bellésriu amb un punt de tímidesa, com si li haguéssim preguntat per algun antic amor d'adolescència). Els escarabats m'han acompanyat quasi tota la vida!

Què és el que el féu dedicar-se a l'entomologia? E. O. Wilson escriu a les seues memòries que quan era menut va tenir un accident a un ull i va perdre la visió estereoscòpica. Això féu que l'únic ull que li quedava sa el fixàs a terra i estudiàs el comportament de les formigues...

Ha, ha... Malauradament, la meua trajectòria com a naturalista és molt més clara! No tinc cap anècdota determinista d'aquest estil... A l'edat de tretze anys vaig apuntar-me a un grup d'espeleologia del meu barri. Aleshores vaig veure que a dins de les coves hi havien insectes, també aranyes i crustacis, i això era una cosa que em sorprenia. Què feien en aquell lloc tan fosc totes aquelles bestioles? Semblava un ambient tan... tan hostil per a poder viure! Vaig recollir uns escarabats petits, jo pensava que estava fent un gran descobriment... Els vaig dur al Museu de Zoologia, on em va atendre el Dr. Espanyol, sens dubte un dels homes més amables del món, que ràpidament em va treure de la meua ignorància. Em va mostrar una capsa d'entomologia on tenia centenars d'escarabats de l'espècie que jo li acabava de portar amb la mateixa disposició de qui ha descobert la pólvora. Tinc envers el Dr. Espanyol un afecte molt intens, sempre agraiïa tot el que li duïes, i ell em va animar a seguir les prospeccions.

També Darwin agafava escarabats. En la seua Autobiografia escriu que quan no tenia prou mans se'ls posava a la boca. S'ha trobat en aqueixa situació d'estar penjant de la corda i de veure una espècie interessantíssima a la paret..?

Alguna vegada m'ha passat. Ep! Però no he arribat a

posar-me'ls a la boca com Darwin! A més a més, crec que l'escarabat de Darwin era un bombarder, i li va explotar a la boca... Uff! és un poc fastigós! Però sí que m'ha passat d'estar-hi penjant i veure un escarabat, un escarabat bellíssim, i estar a punt de tenir un accident...

Vostè és un dels màxims especialistes en els coleòpters de la família dels Ptínids... Què li va fer dedicar-se a aquest grup?

Jo no crec gaire en les vocacions. Crec més en les circumstàncies. Jo crec que si hagués conegut Villalta en lloc de l'Espanol, hagués estat paleontòleg en lloc d'entomòleg. Però els Ptínids va ser diferent; quan vaig decidir estudiar un grup d'insectes vaig pensar que m'agradaria fer una feina que tingués dues característiques: una que fos una família poc estudiada perquè jo pogués aportar coses noves, i per altra banda que fos abastable, que no fos tan enorme que no pogués entendre la seua globalitat. Això és molt important per a després poder donar el pas següent d'interpretació filogenètica.

Creu que la taxonomia és important per a un naturalista?

Sí, sí... Jo crec que tots els naturalistes, tots els biòlegs, fins i tot els de les ciències més dures, haurien de tenir una formació taxonòmica. Malauradament, no es fa ara, possiblement perquè els naturalistes no hem sabut explicar-ho bé.

Tanmateix, al seu llibre *Entendre la biodiversitat* s'observa molt bé que per a la major part de grups d'organismes hi han moltes més espècies per descriure que no pas espècies descrites. La biodiversitat està de moda però no la sistemàtica. No hi ha un contrasentit?

Crec que comencem a vendre el concepte de biodiversitat i aviat començarà a notar-se. De fet, ja hi ha un flux de diners cap a la sistemàtica i la taxonomia. Però és cert que s'està posant molt de moda el terme de biodiversitat i que no es tradueix en el fet que hi haja molta més inversió en sistemàtica i taxonomia, que és el que, en definitiva, és la biodiversitat.

El terme biodiversitat corre el risc de banalitzar-se com el d'ecologia?

Sí, ja comença a perdre el possible valor d'emblema que pogués tenir. I possiblement pot banalitzar-se més fàcilment que el terme d'ecologia. És molt més fàcil de trivialitzar... L'ecologia ha arribat a ser una ciència quasi dura, objectiva, quantitativa... En canvi, el terme de biodiversitat, si es trivialitza abans de temps, pot córrer el risc de morir-se abans de néixer. Això és el que dic jo de perdre el carro de la biodiversitat: no hauríem d'abusar del mot, i de vegades els primers en fer-ho són els taxònoms: ara un estudi que abans es diria "La fauna de l'Albufera" es diu "Biodiversitat de l'Albufera"... No s'ha de fer això! Cal contestar les preguntes que de veres preocupen la societat, per exemple, si hi ha menys biodiversitat hi ha menys productivitat? Si hi ha menys biodiversitat podem tenir canvis climàtics?... El que no s'ha de fer és rebre diners per a estudiar la biodiversitat i no intentar contestar aquestes preguntes i continuar estudiant els nostres ptínids. I quan et pregunten què has fet amb els diners, contestar: "Mire, en lloc de descriure tretze espècies de ptínids li he descrit disset! Una d'elles molt maca, amb unes banyes...". Quan en realitat el que la societat vol saber és què passarà si desapareixen tantes espècies...

E. O. Wilson estima que el nombre d'espècies condemnades cada any seria de 27.000. És a dir, tres per hora...

Jo sempre utilitze la dada de 17.000 espècies per any. És una xifra a la baixa...

Dues espècies extingides cada hora...

Sí, és un disbarat. I això és degut clarament a l'home. És a dir, en les extincions del passat els agents causants sempre han estat poc clars: canvis climàtics, un meteorit... Aquesta extinció és causada per l'home: és una de les coses que sabem. Sense la influència de l'home sabem que el ritme d'extincions d'espècies, pel registre fòssil, és d'una espècie cada quatre anys... En canvi, s'estan extingint 17.000 a l'any, quan la dada normal seria una cada quatre anys! És espordidori! I la gent, crec que no ho sap!

Ha descrit algunes espècies de Madagascar que estan al Museu d'Història Natural de París...

Jo estava fent la fauna de Madagascar de ptínids, i quan vaig veure com havia canviat l'hàbitat d'aques-

tes espècies des de la seua recollecció fins ara vaig estar dubtant de descriure-les perquè possiblement estarien extingides. Però també he viscut aquesta situació a l'Equador: tinc espècies d'indrets on fa uns anys hi havia una selva esponerosa i ara tan sols construccions... Aquestes espècies, crec que no les descriuré! Aquests dies a París vaig ser a la Grande Gallerie del Museu d'Història Natural, on hi ha una sala sobre les espècies extingides que és particularment emotiva, perquè són animals dissecats. I no són ptínids! Hi ha lleons de l'Atlas, pingüins, el dodo... Són espècies que fins fa quatre dies existien i que ara ja mai més no podrem tornar a veure-les vives. És esgarriós... Jo sóc especialment sensible, i se'm va posar la pell de gallina. Però crec que la gent que s'hi trobava, també va sentir quelcom semblant... Es quedaven garratibats: aquest animal tan bell ja no existeix!

Què és una espècie clau?

Bé, s'hauria de matisar... Depèn de moltes coses... no es poden donar definicions molt tancades, però quan dones un sermó en algun col·legi el terme és molt útil... No sé si m'entens... Sempre pose l'exemple de la llúdria marina. Aquesta era molt abundant a les costes nord-americanes, però els colons i exploradors la varen delmar a causa del valor de la seua pell, de tal manera que a final del segle XIX havia desaparegut de molts indrets. En aquests indrets començaren a proliferar els mol·luscs herbívors (preses principals de les llúdries), que alhora varen eliminar les algues marines costaneres, fins a deixar l'indret pràcticament pelat. A partir d'algunes poblacions residuals de llúdria s'anaren repoblant alguns d'aquests indrets. Les conseqüències de la recuperació foren tan espectaculars com ho havien estat les de la regressió. Les poblacions de mol·luscs es reduïren i una densa cobertura d'algues tornà a vestir el fons marí. Amb les algues tornaren una munió d'organismes que viuen al seu entorn, i tot plegat afavorí fins i tot l'increment de la foca comuna i de l'àliga calçada, un veritable símbol als Estats Units. La llúdria, per tant, es podria considerar una espècie clau: la seua desaparició d'un ecosistema té repercussions irreparables.

També si una sèrie de plantes s'haguessen extingit molts medicaments actuals no serien possibles. Per

exemple, si els europeus haguessen extingit el salze blanc no hagués estat possible trobar l'àcid salicílic, un dels principals components de l'aspirina...

Però, a mi, això no em preocupa. La biodiversitat és tal... i això no sé si convé dir-ho... bé, la biodiversitat és tal que no hi ha casos únics, solucions màgiques que només existeixen en alguna espècie... Es perden coses valuoses, certament. Per exemple, amb el gènere Vinca s'ha trobat un potent anticancerígen, que ha estat una autèntica revolució en la lluita contra el càncer. També s'estan trobant coses contra la sida. Però jo diria que de la pèrdua d'una espècie el menys important és perdre una propietat utilitària... Crec que no és un argument.

Llavors, la preservació de la biodiversitat és per motius ètics..?

És clar, em sembla tan evident que fins i tot em costa trobar arguments formals. Una espècie que existeix, no tens cap dret a esborrar-la. Però, a mi, em preocupa la biodiversitat en el sentit estabilitzador, en el sentit un poc de la teoria de Gaia, dels fins equilibris que permeten la vida al nostre planeta. Si no defensem la biodiversitat correm el risc d'acabar essent com Mart... La terra pot deixar de ser un lloc habitable, no ja agradable, sinó ni tan sols habitable. I això és el que ens hauria de preocupar.

I és ètic patentar una planta transgènica?

Això és una qüestió molt complicada... Però crec que en principi no ho és, ètic. Per exemple, als Estats Units s'han patentat no sols totes les varietats de cotó actuals sinó també totes les que en un futur poguessin crear-se. Això no pot ser. De tota manera, s'hauria de buscar algun sistema per a compensar l'equip que ha fet la recerca. Però jo crec que la patent no és el més apropiat. Tanmateix, cal estimular alhora la recerca privada. Perquè aquestes plantes alhora són necessàries, per molt que els ecologistes protesten... En poc temps apareixeran una pila de plantes transgèniques, perquè la veritat és que les necessitem. Jo sóc naturalista, i m'agraden les coses naturals, i per això vull que la terra tinga espais que no siguen cultivats. Al ritme de creixement actual, l'any 2024 serem 8.000 milions de persones i haurem de conrear tot el planeta. Per això, s'ha d'inventar alguna cosa per augmen-

tar la productivitat de la terra: haurem d'anar, ai!, a les plantes transgèniques.

El capítol més polèmic del seu llibre és sens dubte el dedicat a la diversitat humana. Ha rebut cap crítica?

La veritat és que no he rebut moltes crítiques negatives. En realitat crec que és el capítol menys avorrit, i està tractat amb una certa dolçor. En canvi, en algun cas sí que m'han dit: "No, no et puc donar l'opinió... Com és al final del llibre no hi he arribat!". En fi, parlant seriosament el llibre ha estat en general molt ben tractat.

En aquesta part del llibre comenta una anècdota televisiva que el va colpir molt...

Sí, era als Estats Units i vaig veure un debat sobre l'experimentació en animals, en el qual destacaven les intervencions dels representants de diverses societats protectores d'animals. La discussió va anar derivant força, i l'escalfor anà en augment. Un defensor d'aquests experiments, que basava els arguments en els beneficis que reporten per a la humanitat, va fer una interpel·lació crítica als seus oponents. Els va preguntar com era que al país hi havia tantes societats defensores dels drets dels animals i tan poques dels drets humans. Llavors es va fer un silenci dens, molt eloqüent.

Què pensa de la definició de Waddington: "L'home, un animal ètic"?

Crec que és una bona definició de l'home, almenys és la que més m'agrada. És difícil caracteritzar l'home... Com definir-lo? Perquè el ximpanzè també fa eines, fa artefactes, des del punt de vista genètic la separació és insignificant... Per això quan vaig llegir la frase de Waddington em va salvar.

En canvi, el ritme de desaparició cultural podria fins i tot ser més ràpid que el biològic... És això ètic?

No, no ho és... Però de vegades parlant amb antropòlegs et sorprens, et diuen que potser no és tan important. Existeix un sentiment general de resignació. Quan vas a Mèxic et sorprén que cada estat és una unitat cultural diferenciada; però, cada any que vas, veus que les coses han canviat. Ja no beuen tequila perquè s'han passat a la Coca-Cola... Els antropòlegs pensen que és inevitable... Quina és la solució? Fer reserves? Amb aquests quatre-cents indis que queden

que encara fumen coca, si es passen a la Coca-Cola, què has de fer... És molt difícil.

Els anglosaxons queden al seu llibre com els grans exterminadors culturals. Els britànics varen desembarcar a Austràlia el 1788. Avui queden uns 200.000 aborígens que parlen 228 llengües diferents. Uns 140.000 viuen als suburbis, marginats i inadaptats...

El cas d'Austràlia és especialment dissortat. Que no tinguessin dret a vot fins a l'any 1967 és un disbarat. De vegades es parla de la colonització espanyola d'Amèrica, que sens dubte té molts episodis reprobables, però hi ha una cosa curiosa, i és que els espanyols varen fer els indis ciutadans espanyols, cosa impensable en el cas dels anglosaxons...

I la pèrdua de diversitat cultural també té una conseqüència en la gastronomia...

Sí, i això també és una pèrdua irreparable. Hi ha molts aliments que el món occidental es resisteix a acceptar. Per exemple, les fruites tropicals ens ofereixen una varietat extraordinària, que a Europa encara no hem arribat a explotar plenament. Un bon exemple és el del kiwi, que fou introduït el 1962 als Estats Units, i el 1986 ja era consumit per uns 10 milions de nord-americans. Però hi ha molts fruits com el kiwi totalment desconeguts a Europa; qualsevol que hagi estat a l'Amèrica del Sud recordarà sens dubte el sabor deliciós dels petacons, lulos, els durians, els mangostans, els tomàquets d'arbre, els mamons o els rambutans. Tan sols de Mèxic, recordo ara mateix el mamei, el caimito, les nanxes, els zapotes, els xicozapotes, els guanàbanes o les guaiabes.

Veig que se li fa la boca aigua...

Sí... Són fruits deliciosos, i és una pena que siguin tan desconeguts.

Al final del seu llibre cita la frase de Borges: "Le tocaron, como a todos los hombres, malos tiempos en que vivir". Es considera un home afortunat?

Sí, molt, molt... He vist molts països, moltes cultures, he treballat en el que m'agradava. Més que un home afortunat, em considere un privilegiat. M'he divertit molt, aquesta és la veritat. I això, pels temps que corren, convindrà que és un privilegi. ■

PUBLICACIONS: LES RELACIONS INTERUNIVERSITÀRIES

De fa temps, un dels objectius clau del Servei de Publicacions de la Universitat de València és incrementar la projecció externa de la seua activitat editorial. En el núm. 14 de *MÈTODE*, en parlar del *Catàleg de Publicacions*, s'hi apuntaven algunes de les iniciatives que possibiliten aquesta connexió amb la societat en general. En l'àmbit universitari, són destacables dos nuclis de relacions que integren la pràctica totalitat de les universitats de l'estat.

■ L'AEUE

L'Asociación de Editoriales Universitarias Españolas (AEUE), de la qual som membres actius des de la seua fundació (1987), a més de ser un fòrum de debat i d'intercanvi de coneixements i d'experiències, constitueix una via important de difusió de les nostres produccions. Aglutina més d'una quarantena d'universitats que, tot i respondre a models estructurals, organitzatius i polítics diferents, treballen, des d'aquesta plataforma conjunta, per aconseguir transmetre l'elevada qualitat científica de les publicacions universitàries. Alhora, compartint els recursos disponibles, hi ha un esforç permanent per assolir cotes més altes de divulgació.

En aquesta línia, iniciatives com la publicació de catàlegs col·lectius o la presència en les fires més importants del sector, i més recentment la d'inaugurar un local a Madrid atès per professionals del llibre, la llibreria Fuentetaja —punt de referència emblemàtic que centralitza tota la producció de les universitats—, han significat petits reptes que estimulen la nostra tasca editorial i contribueixen de manera significativa a divulgar la producció universitària.

L'intercanvi de publicacions és també un dels acords més fructífers a què arribarem pràcticament des de l'inici de la fundació de l'AEUE. Amb les limitacions de les universitats amb un fons editorial reduït -com ara, les de més recent creació- i amb la generositat de les més grans, el ben cert és que a canvi de la tramesa de les nostres publicacions a cadascuna de les universitats associades, la Universitat de València, en contrapartida, enriqueix les seues biblioteques amb, si fa no fa, més d'un miler de títols anuals. A més, l'adquisició directa de publicacions entre les universitats o entre el seu professorat es veu beneficiada per descomptes significatius.

Per altra banda, són diversos els projectes de coedició que han vist la llum després de detectar les coincidències en alguns camps d'estudi.

■ L'INSTITUT JOAN LLUÍS VIVES, CONVERGÈNCIA D'INTERESSOS

La creació de l'Institut Joan Lluís Vives, associació que integra les universitats de Catalunya, País Valencià i les Illes Balears i d'altres territoris amb vincles geogràfics, històrics, culturals i lingüístics comuns, ha estat una iniciativa ben interessant per a les publicacions universitàries.

Una de les activitats que ja s'ha materialitzat és el naixement del NEU, butlletí que conté les Novetats

Editorials Universitàries de les 14 universitats integrades en l'Institut Joan Lluís Vives. El dos primers números, apareguts al llarg del curs passat, ens ofereixen una selecció de les novetats de cada universitat, atenent una classificació segons la CDU. Proporcionen una informació molt completa i aclaridora ja que, a més de les dades tècniques i, de vegades la reproducció de la coberta, incorporen, en la pràctica totalitat de casos, unes línies que ressenyen el contingut.

Aquesta iniciativa, que aviat tindrà continuïtat amb l'aparició del número 3, amb les dificultats inherents a qualsevol tipus de projecte col·lectiu, vol contribuir a racionalitzar, si més no, algunes propostes de publicacions que, en ocasions, troben referències gairebé idèntiques en àrees de coneixement d'universitats veïnes. Projectes com aquest haurien de servir per coordinar la docència i la recerca, potenciar l'ús i la normalització del català i refermar els lligams culturals i científics entre els participants.

SERVEI DE PUBLICACIONS

